գնեցնել, կամ չոքացնել նրան, երեխայի համար կատարեալ տանջանք է: Այդ բոլոր ֆիզիկական ծանրաբեռնութիւններ են, իսկ մտաւոր ծանրաբեռնութեան ժամանակ աւելի էլ մեծ սխալներ են լինում: Օրինակ, երբ մանուցայց են լինում աշակերտներին մեծ քանակութեամբ մի և նոյն դասատան մէջ թողնելու վրա, մանկավարժները պատասխանում են, որ աշակերտների մի երրորդական մասը թողնում են նոյն դասատունը այն գլխաւորութեամբ, որպէս գի նրանց մտաւորապէս չը ծանրաբեռնեն, որոնցից վեր աշխատանք չը տան: Իրանք ծնողները խնդրում են շատ անգամ, որ իրանց երեխաներին մի և նոյն դասատանը երկու տարի պահեն, որպէս զի սովորածը հիմայ նրանց յիշողութեան մէջ, իսկ շատ անգամ գանգատւում են, որ երեխաներին ի զուր են անցկացրել միւս դասատունը:

Բժիշկ Զուբիօվսկի ասում է, որ այժմեան կրթութեան ձեւ վատ ազդեցութիւն է անում կազմուածքի վրա և գլխաւորապէս աչքերի վրա: Այդ պատճառով նա խորհուրդ է տալիս շատ ժամանակ նուիրել երեխայի ֆիզիկական զարգացմանը և նրան օրվայ 3/4 չը սովորել գրքերով պարապել: Բժիշկ Վիրենիուսից Վ.վեդենսկի գիմնազիայի մէջ արած հետազօտութիւններից երեւում է, որ երեխաներից շատերի մարմնական կերակուրը անբաւականացուցիչ է, կաշին գունատ, չոր, բարակ, երեխաների միայն կէս մասի մկանունքները լաւ զարգացած են: Ծնողութեանը ամեն բան վերաբերում են, մինչև ընդհակառակը աշակերտները աշխատելու ցանկութիւն ունեն, բայց չեն կարողանում: Հեղինակը խորհուրդ է տալիս ուշադրութիւն դարձնել 10—13 տարեկան երեխաներին առաջին երեք դասատունների կուրսը անցնելու ժամանակ, լսել ծնողների և վերակացուների խորհուրդները:

Նոյն «Педагогическій Музей» թերթի մէջ տպած են պրօֆեսոր Լեսգաֆտի հետազօտութիւնները ուսանողական հասակում հիւանդանալու մասին: Հեղինակը գտնում է, որ առողջապահական առաջին պայմանը, երեխայի բնական զարգացումը չորցնելու մասին, Ռուսաստանում չէ կատարվում: «Մեր միաձև շրերը և պահանջողութիւնը, որ երեխան կոծկված լինի, արգելում են երեխայի կուրծքի, բողոքի և փորի զարգանալուն:»

Մեր ուսումնարաններում երեխաների հանգստութեան համար ոչինչ յարմարութիւն չը կայ: Պահանջվում է, որ երեխան որքան կարելի է շատ կանգնի. պէտք է մեծերը նրաստած լինեն: Իսկ գլխութիւնը դրան հակառակ է: Երեխաները այնքան չեն ուտում և բաց օդի մէջ չեն լինում, որքան հարկաւոր է թոյլ կազմուածքի համար: Այդպիսով մարդ դեռ ուսումնարանի նստարանի վրա տեղական հիւանդութիւն է ստանում:

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

—

22 մարտի

Կարդալով ձեր լրագիրների էջերում վանայ գաւառի մեր ազգայնոց աղէտալի վիճակը, չը կամեցանք մենք ևս անմասն մնալ ուստի հանգանակութիւն բաց արինք կանանց սեռի մէջ, ուր հաւաքվեցաւ 143 ր. 30 կ., որոնք ուղարկելով ձեզ, խնդրում ենք հասցնել ուր հարկն է, տպելով միանգամայն նուիրատուների անունները. Տիկին փեփրոնիէ Յարութիւնեանց 4 ր., տ. Արեքնազան Վարդանեանց 3 ր., տ. Սրբուհի Երեցփոխեանց 3 ր., Դշխուհի Յովհանջանեանց 3 ր., տ. Դշխուհի Գրիգորեան 3 ր., տ. Արեքնազան Նալբանդեանց 3 ր., տ. Շողակաթ Յարութիւնեանց 3 ր., տ. Սօղոմէ Բարսղեանց 3 ր., տ. Իւղաբեր Շահպարոնեանց 3 ր., տ. Մարիամ Յարութիւնեանց 3 ր., տ. Սրբուհի Մառանճեանց 3 ր., տ. Վերոնիքայ Թորոսեանց 3 ր., տ. Նունիա Գաբրիէլեանց 3 ր., տ. Աշխէն Բախչինեանց 3 ր., տ. Հռիփսիմէ Մարգարեանց 3 ր., տ. Աննա Ղազանճեանց 2 ր., տ. Վերոնիքայ Աւետիքեանց 2 ր., տ. Հռիփսիմէ Մարգարեանց 2 ր., տ. Աննա Աղասեկեանց 2 ր., տ. Աննա Զարուխճեանց 2 ր., տ. Մարիամ Յարութիւնեանց 2 ր., տ. Մարիամ Մարգարեանց 2 ր., տ. Հեղինէ Մարգարեանց 1 ր., տ. Նազլու Մարգարեանց 1 ր., տ. Մարիամ Մեռկեզեանց 1 ր., տ. Հերիքնազ Պրճիկեանց 1 ր., տ. փեփրոնիէ Տէր-Կիրակոսեանց 1 ր., տ. Իւղաբեր փեշտամալճեանց 1 ր., տ. Գայանէ Մեծատունեանց 1 ր., տ. Կատարինէ Նուրեանց 1 ր., տ. Հեղինէ Աւետիսեանց 1 ր., տ. Լիզա Թաթարեանց 1 ր., տ. Մարիամ Երզնկեանց 1 ր., տ. Շողակաթ Գասպարեանց 2 ր., տ. Գայանէ Կեցցոյեանց 1 ր., տ. Նազելի Տիգրանեանց 1 ր., տ. Շողակաթ Շահպարոնեանց 1 ր., տ. Արեքնազան Պապյեանց 40 կ., տ. փեփրոնիէ Ափովեանց 1 ր., տ. Աննա Մաղաքեանց 1 ր., տ. Վարդուհի Սահաթճեանց 1 ր., տ. Նոյեմզարա Միրաքեանց 1 ր., տ. Մարիամ Մալխասեանց 1 ր. ր., տ. Գայանէ փարաքասիկեանց 1 ր., տ., Շուշանիկ Դէմիրճօղլեանց 1 ր., М. Екатерина Лайкова 1 ր., օրիորդ Շուշանիկ Վարդանեանց 2 ր., օր. Սոֆեայ Յովհանջանեանց 1 ր., օր. Հերիքնազ Պրճիկեանց 1 ր., օր. Շողակաթ Քաջազնունի 1 ր., օր. Անախանում Մատոյեանց 90 կ., Հայկանուշ Ղազանճեանց 1 ր., օր. Գէնօվարէ Մեծատունեանց 1 ր., տ. Երանուհի Գրիգորեանց 1 ր., օր Երանեակ Վարդանեանց 1 ր., պ. Անտոն Քանանեանց 50 ր.: Գումարն է 143 ր. 30 կ.: փօստի ծախսը վճարեց տ. Աշխ. Բախչինեանց:

Հանգանակող Հայուհիք Տ. Աշխէն Բախչինեանց, օր. Սոփիայ Յովհանջանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 31 մարտի

Ձեր պատուական լրագրի թերթերից տեղեկանալով երբեմն փառքով ու պատւով պանծացեալ վասպուրական երկրի մեր արիւնակից հայ եղբայրների այն անմխիթար և աննախանձելի դրութիւնը, որի գլխաւոր և միակ պատճառն է սովը, մարդկային սրտի յատուկ կարեկցութեան ձայնը և հայ անունը ինձ քաջալերեց իմ ծանօթներից հանգանակութիւն հաւաքել ու յանձնել ձեր յարգութեանը, խոնարհաբար խնդրելով այս չնչին գումարը ընդունել ինձանից և հասուցանել բատ պատկանելոյն, ընդ նմին չը մոռանալով հրատարակել և այն անձանց անունները և ազգանունները, որոնք չը խնայեցին իրանց սրտից բղխած ողորմութիւնը ձգել կարօտեալների գանձանակի մէջ:

Յոյն Եօրի Կիպրիանի 3 ր., Սօլոմօն Բայաղարով 3 ր., Յովհաննէս Քոչարեանց 2 ր., Արիստակէս Մէլիքազմիրեանց 1 ր., Կատարինէ Մարգարեան 1 ր., Մէլիքսէթ Մարգարեանց 1 ր., Յովհաննէս Խանկելեան 1 ր., Սարգիս Յարութիւնեան 1 ր., Н. Коваленко 1 р., Ջօվանի Ջօրջէ 1 ր., Մ. Տէր-Յովհաննէսեան 1 ր., Վասօ Քամօյեվ 1 ր., Եփրեմ Խահակով 1 ր., Արտէմ Կուտոյեվ 1 ր., Կարապետ Վարդանով 1 ր., Արամ Մակլիսով 1 ր., Պ. Կուզանով 1 ր., Սարգիս Ղարիբով 1 ր., Մովսէս Տէր-Առաքելով 1 ր., Գրիշկայ Բարսեղով 1 ր., Մահտեսի Սերոբ Թերզեանեանց 1 ր., Աւետիք Գրիգորով 1 ր., Արշակ Ղոնղաղաղով 1 ր., Ռւսուփ Շերիֆ-օղլի 1 ր., Պօղոս Պետրոսեանց 1 ր., Մնացական Ախվերդով 1 ր., Գրիգոր Ստեփանով 1 ր., Գէորգի Տէր-Աստուրով 1 ր., Օհան Սարգիսով 1 ր., Գ. Ք. 1 ր., Անյայտ ոմն 1 ր., Եսայոր Խօջափարուխով 1 ր., Եօվանէ Լօմինով 1 ր., Յովհաննէս Մկրտումով 1 ր., Մ. Յովհաննէսեան 1 ր., Մկրտիչ և Կօնօ Լալայեվ 1 ր., Նիկօլայ Մէլիք Մուրադով 1 ր., Անյայտ ոմն 1 ր., Անյայտ անձինք 8 ր. 70 կ., Դաւիթ Թօրօսով 60 կ., Անյայտ ոմն 60 կ., Աստուածատուր Տէր-Մարտիրոսեանց 50 կ., Մովսէս Գէորգեան 50 կ., Մահմուտ Դէրիք օղլի 50 կ., Սիմէօն Առաքելեան 50 կ., Խաչատուր Բունիաթեան 50 կ., Մարտիրոս Եղեանց 50 կ., Աղէքսանդր Խուբեանց 50 կ., Անյայտ ոմն 50 կ., Անյայտ ոմն 50 կ., Սիմէօն Դաւլիանով 50 կ., Սիմէօն Եգիտխանով 50 կ., Սանդրօ Խօջափարուխով 50 կ., Խաչատուր Խումարեանց 50 կ., Բագրատ Օհաննէսեանց 50 կ., Գէորգ Բէգլարեանց 50 կ., Գէօրգի Ղալամքարով 50 կ., Զօրաբ Օքօեվ 50 կ., Աւետիք Վարդանով 50 կ., Թորոս Շէկօյեանց 50 կ., Համբարձում Յարութիւնեանց 50 կ., Մարգարիտ Աւետիսեանց 40 կ., Բուղդանեանց 40 կ., Վասօ Իւզբաշով 40 կ., Արտէմ Թունիով 40 կ., Եղիայ Կարապետեանց 35 կ., Սարգիս Դաժչեան 35 կ., Ռաֆայէլ Պապիկեանց 30 կ., Աղէքսանդր Տէր-Գէորգեանց 60 կ., Ռաժդէն Խուբոյեվ 50 կ., Արութին Մուղլարուֆով 50 կ., Անյայտ ոմն 1 ր., Նիկօլայ Մէլիք-Մուրադեանց 1 ր., Միխայիլ Լազիեվ 50 կ., Գիվի Գիվի-չվիլի 50 կ., Պէտրէ Ջազիկօվ 50 կ., Ակօրջանով 1 ր., Կիկօ Վաժիկաչվիլի 1 ր.: Գումարն է 72 ր. 10 կ.:

Արտէմ Մարգարեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Հաստատ աղբիւրից լսում ենք, որ վերջապէս մի հմուտ ուսուցիչ գաւառական քաղաքներից մէկում, ձեռնամուխ է եղել մանրամասնաբար քննելու մեր ուսումնարանների այժմեան անմխիթար ուղղութիւնը, ներկայացնելով իր պրօգրամման, Աշխատութիւնը կը կրէ «Մեր ուսումնարանների րեֆօրմ» վերնագիրը և կը տպվի «Մշակի» մէջ:

—

Լսում ենք որ Թիֆլիսում նոր բացվելի «Միքայէլեան» արհեստանոցի դիրեկտոր ընտրվել է հմուտ ինժեներ-տէխնոլօգ պ. Մկրտիչ Կարապետեան: Մենք հաստատ գիտենք որ պ. Կարապետեանը հրաժարվում է իր ստացող երեք հազար րուբլի ռոճիկից և համաձայնվում է երկու հազար ստանալու, այն մխիթարութիւնով, որ այդպիսի զոհաբերութիւնը ծառայում է հայ հասարակութեան օգտին: Չենք կարող չը ողջունել երիտասարդ տէխնօլօգի այդ ազնիւ վարմունքը, որի օրինակը շատ քիչ ենք տեսնում մեր այժմեան ինտէլիգէնցիայի մէջ:

—

Հաստատ աղբիւրից իմանում ենք որ Թիֆլիս-

նաւ Գըզիրը ոտքի վրա մնաց, սպասաւորութիւն էր անում, որովհետև արհեստաւորի տանը ոչ ծառայ կար և ոչ չափահաս տղայ. նա մի քանի աշակերտներ ունէր, որոնց իր հետ էր տարել: Տանտիկինը և արհեստաւորի քոյրը չէին երեւում, նրանք առանձնացել էին խրճթի մի կողմում, որ բաժանված էր հիւրի նստած տեղից ցած տախտակապատով, որի վերին մասը չէր հասնում առաստաղին և ծառայում էր որպէս շիրմայ:

Բայց նրանք պէտք է իրանց յարգանքը յայտնէին պատուելի հիւրին, այս պատճառով երկուսն էլ, թէ Սուսանը և թէ Վառվառէն, դուրս եկան իրանց թագստի տեղից, գլխեցին էֆէնդուն, և ձեռքները սրտերի վրա դնելով, հեռուից լուռ գլուխ տուեցին: Այդ նշան էր, թէ «բարով էք եկել»:

—Շատ ապրիք, ասաց էֆէնդին, մի կողմնակի հայացք ձգելով նրանց վրա:

Տանտիկնոջ երեսը ծածկած էր քօղով, իսկ մանկահասակ աղջկանը բաց էր: Նրանք կրկին հեռացան և սկսեցին ընթրիքի սեղանը պատրաստել:

Փոքրիկ խրճիթի մէջ տիրում էր խորին լռութիւն. ոչ ոք չէր խօսում, բոլորը սպասում էին որ էֆէնդին խօսէ:

—Դու այժմ ինչով ես պարապվում, հարցրեց նա դրացի Օհօից:

—Անգործ եմ, աղայ, պատասխանեց Օհօն ծոծրակը քորելով.—Աստուած ինձ պատժեց, մի տարւայ մէջ մի քանի անբախտութիւններ պատահեցան. մեծ որդիս «քո չարը տարաւ»... անասուններս «քեզ մատաղ դարձան»... հիմայ արօրս էլ չէ բանում... մնացել եմ անգործ:

—Ափսոս, շատ ափսոս, ասաց էֆէնդին ցաւակցելով,—դու լաւ մարդ ես, Օհօ, ես քեզ ճանաչում եմ, ես չեմ թողնի, որ դու անգործ մընաս, քեզ գործ կը տամ, ինձ հիմայ շատ մարդիկ են հարկաւոր:

Օհօի ուրախութեանը չափ չը կար:

—Դուք միայն գործ յանձնեցէք, աղայ, այն ժամանակ կը տեսնէք, թէ Օհօն որպէս լաւ ծառայել գիտէ:

—Ինչը որքան լաւ բանէ, այնքան իր գարին կաւելացնէ...

—Ի հարկէ, այդպէս է:

Էֆէնդին այն կարգի մարդկերից էր, որ պատահած տեղը այն աստիճան կը հպարտանար, կը փքվէր և կը բարձրացնէր իրան, որ «գարվաղի» գանոնը չէր կարող ներս մտնել, իսկ երբեմն այնքան կը փոքրանար, որ ասեղի ծակով անց կը կենար: Գիւղացու խրճթում, երբեմն նա շատ մտերիմ էր լինում, և վարվում էր այնքան ընտանեբար, որպէս մարդիկ վարվում են մի յայտնի տներում, որոնց թշուառ բնակիչներին փողոցում պատահելիս ամաչում են գլուխ տալ....

Պէտք էր մի խոստմունքով կաշառել դրացի Օհօին, նա այստեղ այս գիշեր տան տիրոջ պաշտօն էր կատարում: Եւ միամիտ գիւղացին բոլորովին հաւատալով նրան, յայտնեց իր խորին շնորհակալութիւնը, ասելով.

—Աստուած քեզ երկար կեանք տայ, աղայ, Աստուած ձեր ձեռքը մեր գլխից անպակաս անէ:

Ընթրիքի ժամանակ էր: Յայտնվեցաւ Վառվառէն լուացվելու պարագայքը ձեռքին բռնած, և շնորհալի կերպով դրեց էֆէնդու առջև, նա սկսեց լուանալ իր ձեռքերը: Յետոյ տարածեց նա սեղանի սփռոցը, հաց դրեց, և կերակուրները, որքան որ պատրաստված էին, բոլորը միանգամից շարեց սեղանի վրա, իրանց պատշաճաւոր տեղերում: Այդ բոլոր սպասաւորութիւնների ժամանակ երեւում էր անմեղ աղջկայ անհամարձակութիւնը, խառն երկչոտութեան և ամօթխածութեան հետ, որ զարգացել էին նրա մէջ փակված կեանքից և օտար տղամարդկերի հասարակութեան հետ հաղորդակցութիւն չունենալուց:

—Ջաւակս, հարցրեց էֆէնդին մանկահասակ աղջկանից,—քո անունը ինչ է:

Նա կարմրեց, շփոթվեցաւ և սկսեց այս կողմ և այն կողմ նայել, որ մէկը իր փոխարէն պատասխանէ: Դրացի Օհօն ասաց, թէ անունը Վառվառէ է:

—Ինչ գեղեցիկ անուն է, ճշմարիտ, շատ գեղեցիկ անուն է, կրկնեց էֆէնդին հիացմունքով,—ես էլ մի քոյր ունեմ, այսպէս է կոչվում:

Այժմ Վառվառէի սառն դէմքի վրա փայլեց ժպիտի նման մի բան, երևի, նա ուրախացաւ, որ ինքը մի այնպիսի մեծ մարդու քրոջ անունն էր կրում, թէև էֆէնդին ամենևին քոյր չունէր, բայց պէտք էր Վառվառէին ևս մի բանով ուրախացնել:

Սեղանի վրա ուտում էին էֆէնդին և Օհօն միայն: Կիները այս կողմերում տղամարդկերի հետ սեղանակից չեն լինում:

—«Անջուր ջրաղացը ալիւր չի աղայ», նկատեց էֆէնդին:

Դրանով նա հասկացրեց, թէ պէտք էր մի բան խմել և հրամայեց գըզիրին, որ գնայ, արաղ բերէ: Դրացի Օհօն ներողութիւն խնդրեց, որ այդ մասին չէր մտածել, և տանտիկինը, որ չէր խօսում, մի կերպով հասկացրեց, թէ ինքը շուտով բերել կը տայ արաղը:

—Ոչ, պատասխանեց էֆէնդին,—այդ իմ սովորութիւնն է, ամեն տան մէջ հաց ուտելիս, արաղը և գինին պէտք է իմ հաշիւով լինեն:

Այդ իրաւ էր, էֆէնդին այստեղ աղքատ տներում գըզիրի ձեռքով ինքն էր բերել տալիս խմիչքները, միայն հաշիւը անցնում էր գիւղի ընդհանուր ծախսերի մէջ: Բայց նրա սատանայական խորամանկութիւնը այդ բանի մէջ այն էր, որ խմիչքները ինքը բերել տալով, կարող էր գործ ածել այնքան, որքան իր ցանկութիւնն էր:

Շուտով գըզիրը վերադարձաւ, բերելով իր հետ մի ահագին աման արաղով:

—Հիմայ կարող ես նստել, հրամայեց նրան էֆէնդին,—և մեզ սագիութիւն (մատռուակութիւն) անել:

Գըզիրը նստեց ամենից ցած և արաղի ահագին ամանը դրեց իր մօտ: Նրան յայտնի էր էֆէնդու սովորական պատուէրը, թէ «երբ մի տուն մըտնում ես, և ուզում ես, որ ուրախ անցկենայ, պէտք է առաջ տանտիրոջ բամբակը թաց անել», նշանակում է՝ պէտք է նրա ուղեղը թմրեցնել, պէտք է նրան հարբեցնել: Այստեղ թէև տանտէր չը կար, բայց դրացի Օհօն նրա տեղն էր բռնում: Այս պատճառով գըզիրը զօռ էր տալիս, յաճախ արաղի բաժակը դէպի Օհօն դարձնելով:

Դրացի Օհօն փոքր ինչ սէր ունէր խմիչքի հետ: Մանաւանդ նրան պատահած վերջին անբախտութիւններից յետոյ, երբ նրա մեծ որդին մեռաւ, երբ նրա անասունները կոտորվեցան,—Օհօն իր վշտերը մոռանալու համար բոլորովին անձնատուր եղաւ արաղի: Նա ընդունած բաժակը մինչև վերջին կաթիլը ցամաքեցնում էր: Մի կողմից արաղի ազդեցութիւնը, միւս կողմից էֆէնդու խոստմունքները, թէ նրան գործ և պարապմունք կը տայ, այն աստիճան տաքացրին, այն աստիճան ուրախացրին Օհօին, մինչև իրան մոռանալով, նա սկսեց երգել զանազան թուրքերէն երգեր:

—Դրանով բան չի դառնայ, ասաց էֆէնդին, և հրամայեց գըզիրին, որ գնայ «չալղիճիներին» կանչէ:

«Չալղիճիները» մի խումբ տեղային հայ երաժիշտներ էին, որ երգում էին և ածում էին զանազան տեսակ նուագարանների վրա: Դրանք անբաժան հետեւում էին էֆէնդուն, ինչ գիւղ որ նա գնում էր, որովհետև գիտէին որ էֆէնդին գիշերները

Ալէքսանդրապոլեան խճուղին (շօսէն) կանցնի ոչ Լօքի անմարդաբնակ ձորով, ինչպէս այդ նախագծած էր սկզբում ինժեներական վարչութեամբ, այլ նոր խճուղին կանցնի աւելի կարճ և այլ կէտերով, ինչպէս Կօղի, Շուլավէր և Ջալալօղլի։ Այս չնչին փոփոխութիւնը կատարված է, որչափ մեզ յայտնի է, Кавказъ լրագրի մէջ պ. Մ. Սաղաթէլեանի յայտնած խորհրդի համեմատ, որ շատ ուրախալի է, ինչպէս մի գրականական յաղթութիւն հասարակական ձեռնարկութիւնների վերաբերմամբ։

—

Լսում ենք որ եկող տարվայ հնագիտական միջազգային ժողովքի համար մի քանի հետախուզութիւններ անելու համար Հայաստանում պ. Ա. Երիցեանը, տէրութեան հաշւով, ուղարկվում է շատով տաճկաց Հայաստան։ Մենք կը ցանկայինք աջողութիւն պ. Երիցեանին, մանաւանդ որ, ցաւակցաբար պիտի ասած, հնագիտութեամբ պարապողներ շատ քիչ կան այժմ կովկասում, մինչդեռ եկող տարուայ ժողովքում Հայաստանի հնագիտութիւնը մեծ տեղ պիտի բռնէ։

—

Յայտնի է արդէն որ կովկասեան ցէնզուրական կօմիտէտը դատ է սկսել «Մշակի» խմբագիր Գրիգոր Արծրունու դէմ։ Գործը պէտք է քննվի Թիֆլիսի նահանգական դատարանում մայիսի 23-ին։ Մեր տեղական երկու թերթերը ռուս «Обзоръ» և հայոց «Մեղու», որոնց համար գոյութեան նպատակն է յարձակվել «Մշակի» դէմ, գործ դնելով ամենատեսակ ստոր և կեղտոտ միջոցներ մեզ վնասելու համար, դեռ չը սպասած որ դատարանը քննի գործը և վճռի ով է արդար և ով է մեղաւոր, նոյն իսկ գործի հետ էլ բոլորովին ծանօթ չը լինելով, իրանց թոյլ են տալիս յանդուգն և անամօթ կերպով մեղադրել Գրիգոր Արծրունուն և նրա դէմ ամենաստոր ինսինուացիաներ անել։ Որքան անազնիւ և ստոր է այդ տեսակ վարմունք,—թողնում ենք դատել հասարակական կարծիքին, իսկ ինքներս հանգիստ կերպով կը սպասենք դատարանի վճռին, մեր արժանաւորութիւնից ստոր համարելով որ և է բանակռիւ սկսել այնպիսի թերթերի հետ, որոնց պարապմունք է միմիայն ցեխ գցել ուրիշի երեսին, աղավաղել փաստերը և ուրիշի պատիւն ու անունը աշխատել վայր գցել, իրանց բաժանորդների թիւը աւելացնելու և իրանց սեփական կեղտը ծածկելու նպատակով։ Ստոր չհասարութիւնը ում վարմունքի չարժաւորն է,—թող դարձեալ հասարակութիւնը դատէ։ Դա կը լինի մեր վերջին խօսքը, իսկ գործի մանրամասն բացատրութիւնը,—մենք դատարանի առջև կը տանք, մեր արժանաւորութիւնից ստոր համարելով որ և է բացատրութիւններ տալ այնպիսի գրականական պամ-պուլէներին, ինչպէս են պ. պ. Նիկոլաձէ և Սիմէօնեանց։

—

Պ. Գրիգոր Անեան և Տ. Շուշանիկ (Սանդուխտ) Անեան ուղարկելով մեզ 14 ր. յօգուտ վ.ասպուրականի սովատանջների, գրում են մեզ հետեւեալը։ «Ինչպէս որ խոստացած էինք «Մշակի» № 23 մէջ մեր գրած նամակում, անա ուղարկում ենք ձեզ մարտ ամսի մեր արդիւնքի 5%, որն անում է 14 րուբլի։ Խնդրում ենք այդ փողը հասցնէք վ.ասպուրականի մեր սովատանջ եղբայրներին և քոյրերին»։

—

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ բնակվող պ. Մկրտիչ Տէր-Մկրտչեանց ուղարկել է մեզ 13 րուբլ յօգուտ վ.անի սովատանջների, որ նա ժողովել է հետեւեալ անձինքներից,—տիկին Մարիամ Ալղազանեանց 10 ր., իշխանուհի Մարիամ Յովսէփեան Տարխան-Մօուրավօվ 2 ր., և Մկրտիչ Տէր-Մկրտչեանց 1 ր., ընդամենը 13 րուբլի։

—

ԿԱՏԱՎԻՑ պ. Բաբուրով ուղարկել է մեզ 10 րուբլ, որպէս զի մենք հասցնենք այդ փողը վ.անի սովատանջներին։

—

Հինգշաբթի, ապրիլի 3-ին, ԹԻՖԼԻՍԻ թատրոնում տրվեցաւ մի կօնցէրտ յօգուտ Թիւրքիայի հայ սովատանջների։ Մասնակցում էին՝ տիկին Գամբարով, օրիորդ Խօսրոեվ, օրիորդ Սիրանուշ, պ. պ. Ագամեան, Մէլիք, Մանդինեան և ուրիշները։ Օրկէստրը ածեց Չուխաջեանցի «Արշակ II» օպէրայի ուվէրտիւրան, իսկ օր. Սիրանուշ երգեց պ. Կորգանովի մի ռոմանս։ Կարգադրողները աշխատեցին կազմել կօնցէրտը այնպէս որ կատարված պիէսաների մի քանիսները հայ հեղինակների գրուածներ լինեն։ Տիկին Գամբարովի և օր. Խօսրոեվի երաժշտական գեղեցիկ ընդունակութեան մասին մենք աւելորդ ենք համարում խօսել։ Նրանց խաղը արդէն յայտնի է թիֆլիսցիներին։ Կենդանի պատկերները, մեր կարծիքով, շատ անաջող էին և ոչինչ տպաւորութիւն չը թողեցին հանդիսականների վրա. սոված մարդիկ ու կանայք ճոխ հագուստներով, յետոյ փոխանակ ցոյց տալու ինչպէս բաւականութիւն են ստանում սովատանջները, մեր աչքի առջև ներկայացաւ հին հռոմէական կամ յունական չքեղ խնջոյք։ Որքան է եղել երեկոյի զուտ արդիւնքը,—մեզ յայտնի չէ։ Բայց ասում են եղել է զուտ արդիւնք 100 րուբլի։

—

Ասում են որ ապրիլի 3-ին Թիֆլիսի թատրոնում յօգուտ սովելոց տուած կօնցէրտի մասնակցողները վճարեցին դահլիճի համար Թիֆլիսի հայոց թատրօնական կօմիտէտին 300 րուբլի։ Այդ օրը կօմիտէտի ներկայացման օրն էր, իսկ յայտնի է որ կօմիտէտը վճարում է Պալմին 200 րուբլ իւրաքանչիւր երեկոյի համար։ Այժմ, չը նայելով որ կօնցէրտը բարեգործական նպատակով էր, այն էլ յօգուտ վ.անի սովատանջների, կօմիտէտը չը բաւականացաւ պահանջելու իր 200 րուբլ կօնցէրտ տուողներից, այլ աւելացրեց դարձեալ 100 րուբլ շահ։ Բաւական չէ որ կօմիտէտը մինչև այժմ ոչինչ չը տուեց յօգուտ վ.անի սովատանջների, բայց աշխատում է շահվել երբ ուրիշները այդ նպատակով կօնցէրտ են տալիս։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Փարիզում հրատարակվող կղերական ուղղութեան «Univers» լրագրի մէջ տպված է հետեւեալ նկատողութիւնը:

Մի քանի լրագիրներ հաղորդում են, որ սենատօրներ, պատգամաւորներ և հոգևոր միաբանութիւնների ներկայացուցիչներ խորհրդակցում են ֆրանսիական կառավարութեան վերջին հրամանների առիթով: Յայտնի է այդպիսի խորհրդակցութիւններ եղել են և դարձեալ կը լինեն: Այժմ մենք դրանից աւելի ոչինչ չենք հաղորդի, այսքանը միայն կասենք, որ կատարեալ համաձայնութիւն է տիրում այդ անձինքների մէջ և որ նրանք եռանդով կընդդիմադրեն կառավարութեանը: Բեռլինում հրատարակվող «National-Zeitung» լրագրին հեռագրում են, որ պապը բողոքել է ֆրանսիական կառավարութեան վերջին հրամանների դէմ և հրամայել է իր ներկայացուցչին որ նա զգոյշ լինի, չընդհատէ իր յարաբերութիւնները կառավարութեան հետ, բայց մի և նոյն ժամանակ հոգևոր միաբանութիւնների անդամներին խորհուրդ չը տայ հնազանդվել կառավարութեան հրամանին: Պապի բողոքի մէջ ցաւակցութիւն է յայտնած ֆրանսիական կառավարութենից վերջին ժամանակներում հոգևորականների վերաբերութեամբ գործ դրած միջոցների առիթով: Պապը, ինչպէս երևում է, չէ ցանկանում, որ Ֆրանսիայի և Հռոմի դիպլօմատիական յարաբերութիւնները ընդհատվեն: Իսկ կղերականները աշխատում են գործը այդ վախճանին հասցնել:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 4 ապրիլի: «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է, որ Կուբանի և Տերսկի հեծելազօր զունդերի զինուորներին հրամայած է այլ ևս չը գործածել ասիական ձևի հարուածող տրծանակներ:

ԽԱՐԿՕՎ, 3 ապրիլի: Թագաւոր Կայսրը, կոմս Լօրիս-Մելիքօվի առաջարկութեան համեմատ, կատարեալ ներումն շնորհեց զինուորական դատարանից դատապարտված Վանգահօվ, Սուտէյկին և Զուգաևվ համալսարանի ուսանողներին: Այդ ուսանողները մեղադրվում էին յանցաւոր պրօպագանդային մասնակցելու մէջ: Իշխան Գօրչակօվի առողջութիւնը առաջվայ դրութեան մէջ է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 4 ապրիլի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 87 կ., երկրորդ 92 ր. 75 կ., երրորդ 93 ր. 50 կ., չորրորդ 93 ր. 12 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 22 ր., երկրորդ 221 ր. 25 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր., երկրորդ 91 ր., երրորդ 91 ր. 12 կ., ոսկի 6 ր. 75 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25,28 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա 215 մարկ 50 պֆ., Փարիզի վրա 275 ֆր. 50 սանտ: Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 5 ապրիլի: «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է, որ Թագաւոր Կայսրը հաւանութիւն տուեց Կարգադրող Բարձր Մասնաժողովի կարգադրութեանը՝ պօլիցիայի հսկողութեան տակ եղած և վարչական ձևով արտաքսված անձինքների վերաբերեալ տեղեկութիւնները վերաքննելու համար: Կարգադրութեան նպատակն է թեթևացնել յիշեալ անձինքներից, մանաւանդ ուսանողներից, նրանց դրութիւնը, որոնք նահանգապետների վկայութեան համեմատ, խոստովանեցին իրանց յանցանքը: «Правит. Вѣстн.» հաղորդում է, որ վարչական ձևով արտաքսելու մասին Արևելեան Սիբիրի գլխաւոր նահանգապետին նոյն իրաւունքներ են տուած, ինչ որ տուած էին ժամանակաւոր գլխաւոր նահանգապետներին: Իշխան Գօրչակօվի առողջութիւնը առաջվայ դրութեան մէջ է:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 3|15 ապրիլի: Պրիզրենի մօտ երևեցան ալբանցի զինուորված խումբեր: Մուխտար-փաշա գնում է նրանց ցրվելու համար:

ԲԵԼԳՐԱԴ, 3 ապրիլի: Արնաուտները մտան Սերբիա, Բուգօշինի մէջ կռւով վերցրին զէնքերի և պաշարի պահեստները: Սերբիան Թիւրքիային եռանդոտ բողոք ներկայացրեց:

ԼՕՆԴՕՆ, 7 ապրիլի: Այսօր Բիկօնսֆիլդ ներկայացրեց թագուհուն իր հրաժարականի մասին խնդիրքը: Թագուհին ընդունեց նրա հրաժարականը:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

տանց «քէֆիս» չի անցկացնի, նրան կը զուարճացնեն և նրանից փողեր կը ստանան։

Շուտով յայտնվեցան «չալկիները», գլուխ տուեցին և շարվեցան սեղանի շուրջը։ Տանտիկինը այժմ ստիպված էր կերակուրների քանակութիւնը աւելացնել։

էֆէնդին բարեհաճեց հարցնել «չալկիների» առողջութիւնը։

—Ձեր շնորհիւ ամենքս էլ լաւ ենք, պատասխանեցին նրանք։

Երբ կերան, խմեցին, կշտացան, Վ.առվառէն կրկին դուրս եկաւ իր թագաւորի տեղից և սկսեց սեղանը հաւաքել։ Բայց արաղի մեծ ամանը անշարժ մնաց իր տեղում։ Նա արդէն մի քանի անգամ դատարկ գինետուն էր գնացել և լիքը յետ դարձել։ Բաժակները շարունակ պտըտվում էին։ «Չալկիների» գլուխներն էլ տաքացան։

—Հիմայ սկսեցէք, հրամայեց էֆէնդին։

Նրանք սկսեցին։ Փոքրիկ խրճիթը կենդանացաւ ասիական երաժշտութեան խառնաշփոթ և աղմկալի հնչիւններով։

էֆէնդին զմայլում էր իր սրտի ամենախորը տրամադրութեան մէջ։

Քանի րոպէից յետոյ արհեստաւոր Պետրոսի խրճիթի շուրջը և կտուրի վրա հաւաքվեցան գիւղացի կնիկները, աղջիկները, և սկսեցին երթիկներից ու լուսամուտներից նայել, և զուարճանալ նուագածութեան ձայներով։ Ոչինչ այնքան չէ ուրախացնում գիւղացի կնոջը որպէս երաժշտութիւնը, որին նա շատ կարօտ է մնում, միայն ձմեռը հարսանիքների ժամանակ լսելու բախտ ունենալով։

Փոքր առ փոքր «մէջլիսը» տաքացաւ և աւելի բաղադրեալ կերպարանք ստացաւ։ Արաղի արբեցութեան և «չալկիների» նուագածութեան ձայների հետ տիրեց ընդհանուր խառնակութիւնը։ Ինչպէս ասում են՝ «շունը էլ իր տիրոջը չէր ճանաչում»։ Ամեն մարդ գլուխը կորցրել էր։ Միայն էֆէնդին զգաստ էր, միայն նա իրան պահել էր իմանում։ Այդ միջոցին դրսում հաւաքված կնիկների և աղջիկների բազմութիւնը համարձակութիւն ստացաւ, և կամաց կամաց ներս մտնելով, նրանք նստեցին Սուսանի և Վ.առվառէի մօտ, և սկսեցին այնտեղից լսել երաժիշտներին։

—Պար, պար, բացականչեց էֆէնդին ծափ տալով,—պար եմ ուզում։

Այդ միջոցին դրացի Օհան, որ հազիւ կարողանում էր իրան ոտքի վրա պահել, վերկացաւ, և հանդիսականների միջից բռնելով երկու փոքրիկ աղջիկների ձեռքից, համարեա զոռով քարշ տուեց, բերեց կանգնեցրեց խրճիթի մէջտեղում։ Երաժիշտները ածեցին տեղային պարի մի եղանակ։ Փոքրիկ աղջիկները մի փոքր ամաչեցին, մի փոքր կարմրեցան, մի փոքր «չենք կարող» ասեցին, վերջապէս սկսեցին պարել։

—Շաբաշ, շաբաշ *) գոռում էին երաժիշտները, աւելի թունդ կերպով ածելով։

Եւ էֆէնդին դնում էր մի-մի արծաթի դրամ պարողների ափի մէջ, նրանք տալիս էին երաժիշտներին։

Պարը, ինչպէս սովորաբար լինում է, սկսվեցաւ փոքրիկ աղջիկներից և հետզհետէ հանդիսացան աւելի հասակաւորները։ Առաջին զոյգը յոգնելուց յետոյ իրանց ձեռքի թաշկինակները ձգեցին ուրիշ երկու աղջկայ վրա. այդ նշան էր, որ այժմ նրանք պէտք է պարեն։ Այսպէս հերթը հետզհետէ փոխվում էր, և ամեն անգամ մէջ էին մտնում մի զոյգ պարողներ։ էֆէնդին առատութեամբ լցնում էր նրանց բուռը արծաթի «շաբաշներով», և երաժիշտները եռանդով ածում էին։

Հերթը հասաւ Վ.առվառէին։ Գեղեցիկ աղջիկը գերազանցեց բոլորից իր շնորհալի պարով. Նրա ամեն մէկ շարժումների մէջ նշմարվում էր գրացիայ և կախարդիչ հրապուրանք։

—Մեր երկրում, խօսեց էֆէնդին, հայերի մէջ մի լաւ սովորութիւն կայ, երբ աղջիկը իր պարը վերջացնում է, մօտենում է տան պատուաւոր հիւրին, չոքում է նրա առջև, գլուխը դնում է նրա ծնկի վրա, և այնքան ժամանակ չէ բարձրացնում, մինչև նրանից մի լաւ ընծայ չէ ստանում **)։

—Այդ շատ լաւ սովորութիւն է, ձայն տուեցին երաժիշտները,—պէտք է այստեղ էլ մտցնել այդ սովորութիւնը։

—Վ.առվառէ, դու պիտի լինես առաջին օրինակը, ասաց նրան էֆէնդին.—դէ, մօտեցիր, զաւակս։

Վ.առվառէն ամօթխածութիւնից բոլորովին շփոթվեցաւ և անշարժ մնաց իր տեղում։ Նա աւելի բարւոք էր համարում, որ գետինը պատռվէ և իրան կուլ տայ, քան թէ գլուխը մի օտար մարդու գրկումը դնէ։ Բայց ամեն կողմից նրան բօթեցին, քաշքշեցին, ասելով, «աղջի, գնա, մի ամաչիր, քեզ բան կը տայ»—և վերջապէս նրան ուժով տարան էֆէնդու մօտ, և նա ստիպվեցաւ իր գեղեցիկ գլուխը դնել էֆէնդու ծնկների վրա։ էֆէնդին փայփայեց Վ.առվառէի սիրուն գիսակները և դրեց նրա ափի մէջ երկու ոսկի։

Մինչ էֆէնդին այսպիսի քէֆերով էր զբաղված, ներս մտաւ նրա զափթիաներից մէկը, մօտեցաւ, և ականջին ասաց. «այն մարդին, որի համար պատուիրած էիք, գտանք»։—«Բռնեցէք, և ամենայն զգուշութեամբ պահեցէք, մինչև ես առաւօտեան կարգադրութիւն կանեմ», հրամայեց էֆէնդին անլսելի ձայնով։

Զափթիան հեռացաւ։

Ի՞նչ մարդու համար էր այդ կարգադրութիւնը,—ոչ ոք չը հասկացաւ։

Արդէն գիշերից բաւական անցել էր։ Արհեստաւոր Պետրոսի խրճիթը փոքր առ փոքր դատարկվեցաւ։ Երաժիշտները հեռացան։ Դրացի Օհանին արբեցութիւնից բոլորովին անզգայ իր տունը տարան։ Բազմութիւնը ցրվեցաւ։

Արհեստաւորի խրճիթի մէջ մնաց միայն պատուելի հիւրը գզիրի հետ, որը այնքան խմել էր, որ ունեցած մի հատիկ աչքն էլ ոչինչ չէր տեսնում։ Սուսանը անկողին պատրաստեց էֆէնդու համար, ճրագները հանգցրին և բոլորը հանգստացան։

Այն գիշերը ինչ էր պատահել,—Աստուած գիտէ։ Բայց առաւօտեան Վ.առվառէն շատ տխուր էր, և արտասուքը խեղճ աղջկայ աչքերից մի քանի օր չէր ցամաքում...

Նոյն գիշերվայ առաւօտեան պահուն, դեռ լոյսը չը բացված, այս գիւղի մէջ կատարվեցաւ մի ուրիշ ցաւալի անցք. մի երիտասարդ շղթաներով կապած, տարան զինուորական գործակատարի մօտ, որ նոր եկել էր այս կողմերում պատերազմական կարգադրութիւնների համար։

Գիւղացիներից ոչ ոք չը տեսաւ նրան,—միայն Թօմաս էֆէնդին խաւարի միջից, նրա ետևից նայելով, մի առանձին գիւական հրճուանքով ասում էր իր մտքում. «գնա՛ այժմ, որքան կարող ես, փչիր քո գուդուկը»....

Այդ երիտասարդը պ. Դուդուկչեանն էր, կամ մեր այժմեան պ. Սալմանը։

(Կը շարունակվի)

*) Շաբաշ նշ. այն արծաթը, որ ստանում են պարողները հանդիսականներից և յետոյ տալիս են երաժիշտներին։

**) Հայաստանում ոչ մի տեղ չը կայ այսպիսի սովորութիւն. միայն ասիական բօշաների տղաները և կնիկները պարելու ժամանակ գործ են ածում այս տեսակ հրապուրիչ ձևեր հանդիսականներից փող ստանալու համար։